

prostorna stabilizacija i udomaćivanje roma

ruža first-dilić

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Na osnovi anketnog ispitivanja provedenog u 231 domaćinstvu Roma u SR Hrvatskoj, autorica analizira prekid nomade i prostornu stabilizaciju te domestifikaciju Roma.

Nalazi istraživanja pokazuju da su anketirani Romi prostorno stabilizirani (što je dijelom posljedica same metodologije istraživanja), a više od polovine domaćinstava su starosjedilačka. Formirana su najčešće izdvajanjem mladog para iz roditeljskog domaćinstva, s visokom zastupljenošću matrilokalne rezidencije. Dominiraju jednoobiteljska dvogeneracijska domaćinstva, a zatim trogeneracijska dvoobiteljska domaćinstva.

Više od tričetvrtine pitanih kani ostati u svome sadašnjem mjestu boravka. Oni koji bi se selili činili bi to sa cijelom obitelji. Od formiranja domaćinstva pa do provođenja istraživanja iz samo jedne trećine domaćinstva članovi su se odseljavali, dok su se doseljavali tek u nešto više od jedne desetine domaćinstava.

U oba je slučaja razlog sklapanje braka a potom ekonomski razlozi. Gotovo sva domaćinstva koja imaju odseljene potomke s njima održavaju učestale veze posjećivanjem. Međusobno ispomaganje tek je izuzetno, s tim da djeca pomažu roditelje (novčano i u hrani) češće negoli roditelji odseljene potomke.

primljeno siječnja 1987.

1. prekid nomade i prostorna stabilizacija

—→ Nomada, kao i novija polunomada, smatra se obilježjem načina života Roma, a njihovo neprestano selenje posebnim vidom samozaštite pred progonima, prisilnom asimilacijom u većinsko stanovništvo i potiranjem romske narodnosti.¹⁾ Tome valja dodati i poseban način privređivanja Roma te bavljenje tradicionalnim zanimanjima koja za njih, zapravo, predstavlja način življenja, pa stoga pretpostavlja i njihovu pokretlji-

■

1) O nomadizmu i polunomadizmu, u suvremenim uvjetima usp. M. Matthias Stiefeli: »Le nomadisme dans le monde moderne: Conflict ou cooperation«, Séminaire sur le nomadisme en Asie centrale — Rapport final, Berne, Commission Nationale Suisse pour l'Unesco, 1977, str. 5—29.

vost. Usljed djelovanja tih činilaca razvijali su se i odgovarajući običaji, navike i ponašanja koja su ih i dalje osnaživala, djelujući poput tradicije (a danas poput tradicionalizma.²⁾

U predratnim popisima stanovništva naših područja, koji nisu imali rubriku »nacionalna pripadnost«, Roma nije ni bilo. Vjerojatno su se iskazivali u rubrikama »vjeroispovijest« ili pak u rubrici »materinji jezik«. U poslijeratnim je popisima nacionalna pripadnost Roma bilježena prema izjavama samih Roma, a mnogi su i dalje izjavljivali da su Makedonci, Albanci, Hrvati, Srbi, Mađari, Rumuni itd., već prema jeziku kojim govore. Ako je samonegiranje logični slijed povijesnog nepriznavanja jednog naroda, onda ne iznenađuje opća pojava da se Romi i nakon prekida nomade i pošto su se prostorno stabilizirali, ne izjašnjavaju za svoju narodnost pa niti u takvu društvu kao što je naše.

Popis stanovništva 1971. zabilježio je 78.485 Roma u SFR Jugoslaviji i 1.257 Roma u SR Hrvatskoj, ali se zna da ih je u SFR Jugoslaviji bilo u to vrijeme više od 300 tisuća (procjenom za SR Hrvatsku ne raspoložemo). Prema inozemnim procjenama Roma je u našoj zemlji godine 1970, bilo bilo 650 tisuća, odnosno najviše nego u svim evropskim zemljama za koje postoje procjene (21 zemlju). Prema popisu stanovništva iz 1981. u Republici Hrvatskoj registrirano je 3.858 Roma (ili tri puta više nego 1971).

Društvena zatvorenost i nepovjerenje u jednih, uz istovremeno sve češće stvarno miješanje s ostalim stanovništvom u drugih, različiti jezici kojima govore (u našoj republici kao i u drugim krajevima naše zemlje), te izbjegavanje da se prilikom popisa stanovništva ili u drugim prilikama izjašnjavaju kao Romi – sve to onemogućuje da se barem približno utvrdi njihov stvarni broj u republici (a slični su nalazi A. Bećina za SAP Vojudinu).

2. starosjedilaštvo i način formiranja romskih domaćinstava

Kao indikatori prostorne stabilizacije domaćinstava Roma korištena su pitanja o starosjedilaštvu domaćinstava, te o načinu i vremenu njegova formiranja.

Od ukupno 226 (od 231) domaćinstava za koja je dobiven podatak o **starosjedilaštvu**, 119 (ili 52,7%) jesu starosjedioci, a 107 (ili 47,3%) doseljeni. To znači da je gotovo podjednak omjer autohtonih i doseljenih.

Na pitanje o **godini doseljavanja** domaćinstava dobiveni su slijedeći podaci:

	N	%
Do godine 1959.	14	13,1
Između 1960. i 1964.	11	10,3
Između 1965. i 1969.	20	18,7
Između 1970. i 1974.	17	15,9
Godine 1975. i poslije	45	42,0
Ukupno	107	100,0

2) Procjenjuje se da danas u zemljama zapadne Evrope oko 30% Roma žive kao nomadi, dok je u istočnoevropskim socijalističkim zemljama nomadski život Roma suzbijen ili je spontano nestao — a što je krajnje upitno. A »(...) proces etničkog raslojavanja Roma (podvukla RFD) i njihovog utapanja u narode sredine u kojima žive, već decenijama se svugde u svetu, pa i u našoj zemlji, sve jasnije izražava.« (Usp. Aleksandar Bećin: **Socijalni problemi Roma u Vojudini**. Novi Sad. Pokrajinski zavod za socijalna istraživanja, 1977, str. 5 i 78.)

Kako je istraživanje provedeno 1982. godine, 57,9% domaćinstava koja su se doselila u sadašnji domicil učinila su to tijekom posljednjih desetak godina. Pri tom je među doseljenima čak 42,1% u mjestu sadašnjeg boravka duže od 12 godina. Taj podatak ujedno upućuje na visok stupanj prostorne stabiliziranosti i onih ispitanika koji nisu starosjedioci u sadašnjem boravištu.

Sadašnja su **domaćinstva formirana** na slijedeće načine:

	N	%
Neolokalno	85	38,6
Diobom	27	12,3
Izdvajanjem	90	40,9
Sukcesijom	18	8,2
Ukupno	220	100,0

Visoka zastupljenost nastanka domaćinstva izdvajanjem iz širega, u pravilu roditeljskog domaćinstva (40,9% od 220) također upućuje na prostornu stabilizaciju, kao i na ostajanje mlade obitelji u blizini roditeljske njihovim izdvajanjem u zasebnu stambeno-potrošačku jedinicu. No gotovo je isto visoka i zastupljenost neolokalnosti domaćinstva, što govori o zasnivanju samostalnog domaćinstva doseljavanjem (38,6% od 220). Ovakva približno podjednaka zastupljenost izdvajanja i neolokalnosti u visokom je stupnju podudarna s podacima o omjeru između autohtonosti i doseljenosti domaćinstava. Uz to izrazito niska pojavnost nastanka domaćinstava diobom pokazatelj je imovinskog stanja i standarda domaćinstava Roma koja rijetko imaju neku baštinu za nasljeđivanje i diobu.

Podaci o načinu formiranja domaćinstva upućuju na još neke eminentno sociološke fenomene. U tradicionalnom je poretku primarnih (ali i širih) odnosa uobičajena kohabitacija više generacija, tako da sin ostaje u roditeljskom domu kamo dovodi i svoju suprugu. Po srijedi nisu samo ekonomski razlozi nego i tradicijski sustav vrednota kako bi se održao kontinuitet obiteljskog patrimonijuma.³⁾

U međugeneracijskim odnosima u ispitanih Roma ovakvih »problema«, čini se, nema, a što proizlazi iz nekoliko nalaza. Konfliktni međugeneracijski odnosi uslijed zajedničkog stanovanja roditelja i oženjenih potomaka nisu se pokazali kao motiv za migracijske tendencije ispitanika.

Uostalom, podaci o **generacijskom sastavu** domaćinstava pokazuju da su domaćinstva iz uzorka ovog istraživanja u izrazito dominantnom broju dvogeneracijska:

	N	%
Jednogeracijska domaćinstva	12	5,3
Dvogeneracijska domaćinstva	169	74,8
Trogeneracijska domaćinstva	44	19,5
Četverogeneracijska domaćinstva	1	0,4
Ukupno	226	100,0

3) Problem je kohabitacije dvostran. S jedne se strane radi o problemu stanovanja koji uključuje i osobnu autonomiju: mladima su roditelji potrebni da preuzmu brigu o maloj djeci, dok roditeljski par ima dominantan položaj, jer se »domaćinski autoritet« roditelja zadržava i onda kada prestane njihov »roditeljski autoritet«. No kohabitacija kao problem zajedničkog stanovanja usko je povezana i sa stjecanjem socijalne zrelosti potomaka. U tom slučaju, naime, stjecanje socijalne zrelosti nije povezano s biološkim odrastanjem. (Usp. Giovanni Hoyois: *Sociologie Rurale*, Paris, Editions universitaires, 1968, pp. 157—158.)

Gotovo je isti postotak (75%) onih gdje živi samo jedna obitelj u domaćinstvu.

	N	%
Samačko domaćinstvo	5	2,2
Nesrodničko domaćinstvo	3	1,3
Bračno domaćinstvo	6	2,6
Jednoobiteljsko domaćinstvo	173	74,9
Dvoobiteljsko domaćinstvo	41	17,7
Troobiteljsko domaćinstvo	3	1,3
Ukupno	231	100,0

Inače su domaćinstva iz ovog istraživanja bila slijedeće veličine:

	N	%
Mala (do 4 člana)	81	35,1
Srednja (5–7 članova)	103	44,6
Velika (8 i više članova)	47	20,3
Ukupno	231	100,0

S jedne strane, je to vjerojatno posljedica starosne strukture domaćinstava Roma, odnosno njihove mladosti i relativno učestalog pravnog zasnivanja bračne zajednice. No s druge strane, u njihovu sadašnjem sustavu vrednota nema kohabitacije više generacija, koja je inače tipična za patrilokalne rezidencijalne obrasce na poljoprivrednim gospodarstvima. Kako se Romi u pravilu ne bave poljoprivredničkim poslovima na vlastitu imanju, kojeg nemaju ni onda kada se prostorno stabiliziraju, nema potrebe za većom radnom ekipom. Dapače, što su pokretljiviji, lakše će se baviti različitim neinstitucionalnim oblicima privredivanja.

Nalazi istraživanja pokazuju da je u Roma prisutna matrilokalna rezidencija, barem što se tiče mlade generacije; a u sociologijskoj i sociopsihologijskoj se literaturi navodi da je kohabitacija bez tenzija prisutnija u matrilokalnim negoli u patrilokalnim domaćinstvima.⁴⁾ No u Roma se one općenito rijetko javljaju.

U Roma obuhvaćenih ovim istraživanjem uvelike je prisutno stambeno, a time i radno i financijsko, pa i emocionalno razdvajanje roditeljskoga i mladog bračnog para, koji, međutim, ostaju živjeti u susjedstvu i međusobno se ispomažu. U nekim je područjima neolokalno stanovanje za mlade Rome već postalo ustaljenim rezidencijalnim obrascem, u drugima se tek razvija kroz modalitet »izdvajanja« iz roditeljskog domaćinstva.

Valja dodati još neke pokazatelje iz kojih je moguće zaključivati o dosegu prostorne stabilizacije Roma. Sadašnja su domaćinstva, kako ona autohtona tako i doseljena, imala slijedeće vrijeme nastanka:

	N	%
Do 1959.	41	18,7
Između 1960. i 1964.	37	16,9
Između 1965. i 1969.	37	16,9
Između 1970. i 1974.	34	15,5
Godine 1975. i poslije	70	32,0
Ukupno	219	100,0

■

4) Usp. Les conflits des générations, Paris, P.U.F., 1963, p. 77.

Dobivena distribucija po osnovnom smjeru sukladna je onoj za godinu doseljavanja domaćinstava, a što ima neku logiku (makar i uz prepolovljeni numerus). (Naime, vrijeme doseljavanja domaćinstava odnosi se na ukupno 107 domaćinstava, dok vrijeme nastanka domaćinstva »pokriva« broj od 219 domaćinstava.)

Diferenciraju se, dakle, ona domaćinstva koja su nastala tijekom posljednjih desetak godina od onih nastalih prije, s tim da za ranija petogodišnja razdoblja nema većih razlika između pojedinih podgrupa. Otuda je moguće zaključiti da su Romi nastojali stvoriti samostalno domaćinstvo, kako su se naseljavali u sadašnjem boravištu ili pak kako su stasali za samostalan život.

U prilog ovom zaključku djelomično govori dobna struktura sadašnjih kućedomaćina, koji su, u pravilu, relativno mladi, pa kako su sukcesivno ulazili u dob za osnivanje obitelji, tako su i stvarali svoje domaćinstvo. Što se pak tiče **godine gradnje kuće** (neovisno je li riječ o jednostavnoj, često za stanovanje krajnje nepodesnoj nastambi ili baraci, ili pak o »pravoj« kući), podaci pokazuju slijedeće:

	N	%
Do 1959.	19	9,2
Između 1960. i 1964.	22	10,7
Između 1965. i 1969.	31	15,0
Između 1970. i 1974.	41	19,9
Godine 1975. i poslije	93	45,2
Ukupno	206	100,0

Godina gradnje kuće, stana i nastambe uopće, iako vezana uz kronološku dob kućedomaćina i kućedomaćice, kako biološki tako i ekonomski, ovisi i o objektivnim mogućnostima koje uvijek nisu sukladne stvarnim potrebama. Najveći broj »rješavanja« – makar i privremenog i neprijemljenog – stambenog pitanja ispitanika vremenski je alocirano u novije razdoblje. S druge strane, iz podataka je vidljivo da između broja građanih kuća, odnosno podignutih nastambi i godine građenja postoji pozitivna korelacija u tom smislu što počam od 1959. pa do 1982 (godine istraživanja) progresivno raste broj takvih slučajeva.

No i unatoč ovakvu optimističkom nalazu, činjenica ostaje da znatan broj Roma iz uzorka ovog istraživanja, a (možda) još više iz njihove ukupne populacije naseljene u SR Hrvatskoj, stanuje u krajnje neprimjerenim prostorima. Uostalom, stambeno pitanje utvrđeno je kao motiv za prostorno pomicanje, kao što su izgledi za rješenje stambenog pitanja ustanovljeni kao razlog za ostajanje u sadašnjem domicilu.

Moglo bi se govoriti o djelovanju još jednog činioca, posebice imajući u vidu da su Romi ovdje i danas na razmeđu između svoje tradicionalne kulture i sustava vrednota, i otvorenije kulture šire društvene sredine (iako još uvijek zarobljene mnogim tradicionalističkim aspektima). Ako se te dvije kulture – tradicionalna kao imobilizirajuća i otvorena (prometejska) kao pogodujuća – ukrštaju kao shvaćanja, kao vrijednosni sustav ili čak kao stil života, one moraju izazvati određene (društvene) napetosti. Tako su Romi tradicijski usmjereni prije svega odnosima unutar primarne okoline; oni su povijesno prostorno pokretljivi, pa su fizički i u mogućnosti da budu izloženi različitim utjecajima, osobito ako su već krenuli putem izmjene svog načina života; pri tom je za njih najveća promjena upravo u prostornoj stabilizaciji, ali ne na tradicijskim nego prometejskim

osnovama. A ti se sukobi sa širom društvenom sredinom, s jedne strane, te (povijesnim) nasljeđem, s druge, mogu pojaviti kao dinamični činilac.

3. tendencije prostorne pokretljivosti

Da bi se utvrdile tendencije prostorne pokretljivosti i njezini pravci, Romima je postavljeno pitanje namjeravaju li napustiti sadašnje naselje. Oni koji se kane odseliti, pitani su o mjestu i razlozima te o osobama s kojima se kane odseliti.⁵⁾

Tablica 1

Namjera napuštanja naselja

Namjera	N	%
Definitivno se odlučio odseliti	9	3,9
Vjerojatno će se odseliti	16	7,0
Neodlučan je	12	5,2
Vjerojatno će ostati	14	6,1
Definitivno se odlučio ostati	179	77,8
Ukupno	230	100,0

Izvor: Anketa o romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Više od 3/4 pitanih kani ostati u svome sadašnjem boravištu, što znači da su se tamo definitivno naselili, prekinuvši tako selenje. To je važan nalaz, posebice imajući u vidu objektivno sigurnije mogućnosti za školovanje djece a time i veće izgleda da se zaposle kad odrastu, ali i za zapošljavanje samih ispitanika.

Od onih 25 ispitanika koji se kane odseliti, 11 ih je specificiralo svoje **preferencije u pogledu mjesta budućeg stanovanja**: troje se kani preseliti u drugo naselje iste općine, jedan u drugo naselje susjedne općine u SR Hrvatskoj, dvoje u neko drugo naselje ali na području SR Hrvatske, jedan u SR Bosnu i Hercegovinu, dvoje u SR Sloveniju, jedan u SAP Kosovo te jedan u inozemstvo. Iako je na ovo pitanje dobiven vrlo mali broj odgovora, ipak se može zaključiti da se ispitanici ne žele seliti daleko: najčešće se namjeravaju zadržati u istoj ili susjednoj općini, a može se pretpostaviti i da planiraju seobu u jedan od općinskih centara.

Prikupljeni su podaci i o **razlozima za preseljenje**, iako od samo 20 ispitanika (od ukupno 37 koji se kane odseliti ili su zasad još neodlučni).

Evo njihovih osobnih motiva.⁶⁾

	N
Nema stana pa će otići tamo gdje ga dobije	9
U sadašnje mjesto boravka došao privremeno, radi bolje zarade	2
U novom mjestu lakše bi našao stalan posao	2
Kupit će bolju kuću	1
Alkoholizam susjeda i njihova sklonost krađi	1
Ne slaže se sa susjedima	3
Namjerava se udati	1
Baraka u kojoj stanuje bit će porušena	1
Ukupno	20

5) Valja podsjetiti da je od ukupno 231 kućedomaćina, odnosno ispitanika — informatora, njih 26,5% rođeno u tom naselju, dok je takvih članova domaćinstava bilo 565 (ili 42,8% od ukupno 1.320), za koliko je prikupljena ta informacija.

Razlozi za planirano preseljenje u pravilu su dakle egzistencijalni: posao i stan, iako ima i takvih kao što su međuljudski odnosi u susjedstvu. Time se podupire tvrdnja da se migracije zbivaju prvenstveno zbog uvjerenja da se neke temeljne aspiracije ne mogu na zadovoljavajući način ispuniti u zajednici rođenja.

Valja dodati da na pitanje: »S kime biste otišli?«, svih se 19 ispitanika koji su odgovorili, namjerava odseliti sa cijelom obitelji, što znači da bi planirano odseljenje bilo konačno.

Oni pak koji su odlučili ostati u naselju u kojem su imali boravište u vrijeme istraživanja, kao **razloge ostajanja u naselju navode slijedeće:**

	N
Ovdje mu je radno mjesto	13
Ovdje je sagradio kuću	7
Dobili gradilište u naselju	1
Ovdje je proveo čitav vijek	2
Dugo živi ovdje pa je navikao	3
Dopada mu se klima	2
Dopada im se mentalitet ljudi i klima	1
Sloga i razumijevanje među susjedima	1
Muž ne želi ići jer je tu rođen	1
Tu joj je muž umro	1
Tu im je najbolje	1
Nema kamo	1
Prestar za preseljenje	1
Ukupno	35

I razlozi ostajanja u naselju također su ponajprije egzistencijalni – zaposlenje i riješeno stambeno pitanje. No također ima, iako izrazito niske zastupljenosti, i takvih koji pokazuju psihološku privrženost ili vezanost za konkretno (rodno) naselje, obitelj i prijatelje. Takvi motivi za prostornu stabilizaciju u povijesnom kontekstu nomada mogli bi se smatrati kvalitativnim pomakom, iako su ti motivi ipak u sferi tradicionalizma prije negoli nekoga drugog sustava vrednota (navika, ovdje rođen, ovdje sahranjen suprug itd.).

Iz ove se analize tendencija prostorne pokretljivosti ispitanih Roma može izvesti opći zaključak da su oni zadovoljni životom u naselju u kojem imaju domicil te da su odlučili ovdje i ostati. U onih koji pak kane seliti, osnovni motivi migracijskih tendencija vezani su uz nemogućnost da ostvare profesionalne i stambene aspiracije (ali ne i ostvarenje obrazovnih aspiracija, kojih kao da i nema u ispitanika). Nasuprot tome, motivi prostorne stabilizacije vezani su uz jedan od osnovnih oblika tradicionalno-psihološke privrženosti Roma prema obitelji, srodnicima i prijateljima, pa onda posredno i (rodnom) naselju – dakle, uz njihovu domestikaciju. I dalje je u njih djelatna skupinska solidarnost, koja je inače bila društvenim temeljem njihova nomadskog svijeta, a povijesno je izrasla i razvila se u specifičnim uvjetima njihova života, kao temeljno jamstvo opstanka.⁷⁾

6) U sociologijskoj se literaturi drži da su »(...) motivi koje migranti nose u svojim glavama« najneposredniji činioci koje oni uzimaju u obzir kada se odlučuju hoće li migrirati ili neće. Njihove osobne aspiracije, vjerovanja, stavovi i obveze tu su jedine značajne varijable. Sociostukturalni činioci, poput klase, obrazovne razine i spola značajni su samo u okvirima njihova utjecaja posredovanjem tih neposrednih osobnih motiva. Ovakvi su nalazi primjenjivi i na ispitanu populaciju Roma. (Usp. D.F. Hannan: »Migration Motives and Migration Differentials among Irish Rural Youth«, *Sociologia Ruralis*, Assen, 9/1969, No. 3, p. 196.)

7) Usp. Bučan: *Realistički racionalizam Ibn Halduna*. (Navedeno prema: Slobodan Berberski: »Romi između carstva«, *Pregled*, Sarajevo, 70/1980, br. 6, str. 868–869, bilješka 24.)

4. odseljavanje iz domaćinstva i doseljavanje u domaćinstvo

Kao daljnji indikator prostorne stabiliziranosti domaćinstava Roma poslužile su informacije o pojavnosti i opsegu odseljavanja iz domaćinstva, odnosno doseljavanja u domaćinstvo. (Na ovim se podacima temelje i zaključivanja o srodničkim odnosima i međugeneracijskom komuniciranju.) Naime, postavljen je niz pitanja o odseljavanju/doseljavanju iz domaćinstva, odnosno u domaćinstvo, i to od trenutka njegova formiranja pa do časa provođenja istraživanja.⁸⁾

4.1. odseljeni članovi

Od ukupno 231 domaćinstva, iz njih 76 (ili 32,9%) bilo je odseljavanja od vremena njihova formiranja pa do časa provođenja istraživanja, dok je bez odseljenih članova bilo 155 (ili 67,1%) domaćinstava. Pri tom je zastupljenost domaćinstava s određenim brojem odseljenih članova bila slijedeća:

	N	%
Sa 1 odseljenim članom	20	26,3
Sa 2 odseljena člana	23	30,3
Sa 3 odseljena člana	12	15,8
Sa 4 odseljena člana	9	11,8
Sa 5 odseljenih članova	5	6,6
Sa 6 odseljenih članova	3	3,9
Sa 7 i više odseljenih članova	4	5,3
Ukupno	76	100,0

Znači da su se iz romskih domaćinstava najčešće iseljavala do dva člana (u 56,6% slučajeva), da bi se potom broj domaćinstava sa tri i više odseljenih članova proporcionalno smanjivao, s izrazitijim padom frekventnosti počam od pet odseljenih članova. Ovaj podatak ukazuje na postupno ali već duže vrijeme prisutno kontinuirano smanjivanje veličine romskih domaćinstava kroz smanjen natalitet i prirodni prirast.

Tablica 2

Biosocijalna obilježja prvoodseljenih članova iz romskih domaćinstava

Obilježja prvoodseljenih članova	Broj prvoodseljenih	
	N	%
Spol		
Ženski	36	48,0
Muški	39	52,0
Ukupno	75	100,0

8) Tako su za odseljene i doseljene članove prikupljene informacije o njihovoj broju, spolu, starosti, razlogu odseljenja/doseljenja, osnovnoj djelatnosti kojom se bavi, mjestu gdje živi, odnosno u koje je odselio, a za odseljene iz domaćinstva i o održavanju veza, učestalosti i načinu održavanja, međusobnom ispomaganju te zadovoljstvu ispitanika dobivenom pomoći.

Starost		
Do 14 godina	6	
Od 15 do 19	34	
Od 20 do 24	26	
Od 25 do 29	6	
30 i više	3	
Ukupno	75	100,0

Razlozi odseljenja		
Zapošljavanje	9	12,3
Sklopanje braka ili izvanbračne zajednice	52	71,2
Dioba ili izdvajanje	6	8,2
Rješavanje stambenog pitanja	2	2,7
Raskid bračne ili izvanbračne zajednice	3	4,1
Odlazak drugim srođnicima	1	1,4
Ukupno	73	100,0

Mjesto gdje živi		
Isto naselje	34	45,4
Drugo naselje u istoj općini	19	25,3
Općinski centar	7	9,3
Ostala naselja u zemlji	7	9,3
Inozemstvo	8	10,7
Ukupno	75	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Tablica 3

Socioprofesionalna obilježja prvoodseljenih članova iz romskih domaćinstava

Obilježja prvoodseljenih članova	Broj prvoodseljenih	
	N	%
Osnovna djelatnost u času odseljenja		
Aktivni nepoljoprivrednik	18	24,1
Aktivni poljoprivrednik	2	2,7
Domaćica	24	32,0
Bez zanimanja	16	21,3
Sakupljač ljekovitog bilja, željeza, krpa i sl.	7	9,3
Dijete	3	4,0
Pjevačica	1	1,3
Preprodaja suvenira i sl.	4	5,3
Ukupno	75	100,0
Osnovna djelatnost danas		
Aktivni nepoljoprivrednik	25	33,3
Aktivni poljoprivrednik	1	1,3
Domaćica	24	32,0
Bez zanimanja	12	16,0
Sakupljač ljekovitog bilja, željeza, krpa i sl.	8	10,8
Dijete	—	—
Pjevačica	1	1,3
Preprodaja suvenira i sl.	4	5,3
Ukupno	75	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Iz domaćinstava iseljavaju se **žene i muškarci** u gotovo podjednakom broju, s tim da je broj prvoodseljenih muškaraca ipak nešto veći od broja prvoodseljenih žena. To govori u prilog ranijem nalazu o nejavljaju patrilokalnosti kao dominantnog rezidencijalnog obrasca u Roma. Nadalje, mladi Romi napuštaju roditeljsko domaćinstvo najčešće u **dobi** 15–19 te 20–24 godina, i to radi sklapanja bračne ili zasnivanja izvanbračne zajednice. Pri tom osnivaju novo domaćinstvo najčešće u istom naselju ili u susjednom naselju iste općine (u više od 2/3 slučajeva), što govori u prilog njihove prostorne stabilizacije, ali također ukazuje i na prostornu izoliranost romskih nastambi u odnosu na neromsku populaciju.

Napuštanje domaćinstva za njih, međutim, ne znači mijenjanje socioprofessionalnog statusa. Podaci o **osnovnoj djelatnosti** danas u odnosu na onu u času odseljenja ne pokazuju bitni pomak, iako ih je »bez zanimanja« bilo više u vrijeme odlaska negoli danas, a danas su brojniji oni nepoljoprivrednog zanimanja, jer su se, najvjerojatnije, u međuvremenu uspjeli makar sezonski ili privremeno zaposliti. Nadalje, raniji nalaz o bračnoj mobilnosti kao dominantnom motivu selenja potvrđuje se i nalazom o znatnoj zastupljenosti domaćica među onima koji su se odselili, s tim da su one u tom svom »profesionalnom statusu« stabilne.

Ovim istraživanjem prikupljene su istovjetne informacije sve do sedmo-odseljenog člana domaćinstva i to prema njihovu redu rođenja, starosti i vremenu doseljavanja. Dobiveni nalazi o njihovim biosocijalnim i socioprofesionalnim obilježjima u biti pokazuju iste tendencije kao i u prvoodseljenih članova, ali znatno nižih frekvencija javljanja.

Općenito se može zaključiti slijedeće:

- **odnos ženskih i muških** članova koji odlaze iz domaćinstva varira uz veću brojnost ženskih potomaka i srodnika;
- najčešće odlaze članovi **stari** 15–19 godina, s tim da su oni do 14 godina, iako neravnomjerno ipak bili relativno brojniji u grupi »drugoodseljeni« i »šestoodseljeni«, što upućuje na pomak odlaska (zbog sklapanja braka, primjerice) u stariju dob;
- **razlozi** su odseljenja bili sklapanje braka ili izvanbračne zajednice (u 68,9% od 122 slučaja odseljenih od drugo do sedmoodseljenog), potom dioba ili izdvajanje u neolokalno domaćinstvo (19,7%), što se i opet zbivalo zbog braka, dok je odlazak zbog zapošljavanja bio rijedak (u 9 slučajeva) ali pokazuje tendenciju rasta s porastom broja odseljenih, što znači s veličinom domaćinstva;
- dominantan je obrazac naseljavanja u **istom naselju** te unutar iste općine;
- među odseljenima najbrojnije su domaćice i oni bez **zanimanja**, što upućuje na bračnu pokretljivost, s tim da se tek odskora, počam od petoodseljenog, ta tendencija izrazito smanjuje (ali su takvi ionako nisko zastupljeni);
- po odseljavanju ne dolazi do značajnijih **promjena u socioprofesionalnom statusu**, što se nije ni očekivalo, s obzirom na razloge odseljenja i osnovnu djelatnost u času odseljenja.

Tablica 4

Srodstvo s kućedomaćinom svih članova odseljenih iz romskih domaćinstava

Srodstvo odseljenih s kućedomaćinom	Prvi		Drugi		Treći		Četvrti		Peti		Šesti		Sedmi		Sveukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kći	35	46,7	25	44,6	13	38,3	11	52,3	6	50,0	2	28,6	1	25,0	93	44,5
Sin	37	49,4	25	44,6	18	53,0	9	42,9	4	33,4	3	42,9	2	50,0	98	46,9
Unuka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14,3	—	—	1	0,5
Unuk	—	—	1	1,8	1	2,9	—	—	1	8,3	—	—	—	—	3	1,4
Snaha — bračna	—	—	3	5,4	—	—	1	4,8	—	—	—	—	—	—	4	1,9
Snaha — izvanbračna	1	1,3	—	—	1	2,9	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1,0
Sestra	1	1,3	2	3,6	1	2,9	—	—	—	—	1	14,3	1	25,0	6	2,8
Brat	1	1,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,5
Zet — bračni	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8,3	—	—	—	—	1	0,5
Ukupno	75	100,0	56	100,0	34	100,0	21	100,0	12	100,0	7	100,0	4	100,0	209	100,0

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Iz domaćinstava Roma odseljavaju se prije svega **potomci** (u 91,4% slučajeva), i to sin češće od kćeri. Taj nalaz govori, s jedne strane, u prilog već utvrđenoj pojavi neolokalnosti kao dominantnog rezidencijalnog obrasca, a s druge strane o nešto učestalijoj matrilokalnosti u odnosu na patrilokalnost, barem što se tiče mlađe generacije. Na drugom je mjestu odseljavanje sestre, odnosno sestara, ali s općenito niskom frekvencijom (samo 2,8% svih odseljenih). No ipak taj podatak upućuje na prijelazno održavanje proširenog obiteljskog oblika, gdje kolateralni srodnici ostaju u domaćinstvu dok ne nađu valjan razlog (osobni ili ekonomski) za napuštanje domaćinstva (odseljenih sestara bilo je 6 ili 2,8, a braće 1 ili 0,5%). Isto vrijedi i za daljnje potomke: odseljenih unuka — mladića bilo je 3 (ili 1,4%), a djevojaka 1 (ili 0,5%).

Nadalje, s brojem odseljenih opada i pojavnost odseljavanja. Koja je počam od petodseljenoga već izrazito niska. Taj je podatak inače sukladan mlađoj dobnoj strukturi kućedomaćina, odnosno ispitanika — informatora.

4.2. doseljeni članovi

Doseljavanje u domaćinstva Roma utvrđeno je kao rijetkost. Tako je od ukupno 231 domaćinstva obuhvaćenih uzorkom, bez doseljenih bilo 204 (ili 88,3%), dok ih je 27 (ili 11,7%) imalo između 1–3 doseljena člana, a ukupno doseljeno 35 osoba.

Tablica 5

Biosocijalna obilježja doseljenih članova

Obilježja doseljenih	Prvi		Drugi		Treći		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Spol								
Ženski	23	85,2	6	85,7	1	100,0	30	85,7
Muški	4	14,8	1	14,3	—	—	5	14,3
Ukupno	27	100,0	7	100,0	1	100,0	35	100,0
Starost								
Do 14 godina	3	11,5	1	14,3	—	—	4	11,7
Od 15 do 19	11	42,4	4	57,1	—	—	15	44,1
Od 20 do 29	5	19,2	1	14,3	1	100,0	7	20,6
Od 30 do 39	—	—	—	—	—	—	—	—
Od 40 do 49	2	7,7	—	—	—	—	2	5,9
Od 50 do 59	2	7,7	—	—	—	—	2	5,9
60 i više godina	3	11,5	1	14,3	—	—	4	11,8
Ukupno	26	100,0	7	100,0	1	100,0	34	100,0
Razlozi doseljenja								
Sklapanje braka	14	53,9	4	57,1	1	100,0	19	55,9
Zasnivanje izvanbračne zajednice	3	11,5	—	—	—	—	3	8,8
Posao	—	—	1	14,3	—	—	1	2,9
Nitko o njemu nije brinuo	5	19,2	2	28,6	—	—	7	20,6
Smrt supruga	2	7,7	—	—	—	—	2	5,9
Raskid bračne zajednice	2	7,7	—	—	—	—	2	5,9
Ukupno	26	100,0	7	100,0	1	100,0	34	100,0

Mjesto iz kojeg su doseljeni								
Isto naselje	7	26,9	1	14,3	—	—	8	23,5
Drugo naselje iste općine	5	19,3	2	28,6	—	—	7	20,6
Općinski centar	—	—	—	—	—	—	—	—
Ostala naselja u zemlji	14	53,8	4	57,1	1	100,0	19	55,9
Inozemstvo	—	—	—	—	—	—	—	—
Ukupno	26	100,0	7	100,0	1	100,0	34	100,0

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Doseljavaju se žene apsolutno i relativno sedam puta češće od muškaraca, što potire raniju interpretaciju podataka o odseljavanju, to više uzmu li se u obzir podaci o srodstvu odseljenih s kućedomaćinom (tablica 7). No valja imati na umu vrlo niske frekvencije doseljavanja (30 žena i 5 muškaraca) u odnosu na frekvencije odseljavanja (106 žena i 103 muškarca), kao i prevlađivanje samo jednog, točnije jedne doseljene, dok se »višak« žena iseljava bilo u neolokalno bilo u patrilokalno domaćinstvo.

Doseljeni članovi najčešće su stari 15–19 godina (njih 15 ili 44,1% od ukupno 35), a potom 20–24 godina (njih 7 ili 20,6%). Ovaj starosni »model« doseljavanja sukladan je onome pri iseljavanju, s tim da je na trećem mjestu juvenilna dob (do 14 godina). Tu su također i stari preko 60 godina, koji su – o čemu govore i razlozi doseljavanja – ostali sami, nezbrinuti ili bolesni, pa doseljavaju mlađim srođnicima koji ih mogu uzdržavati i za njih se brinuti.

Inače, među razlozima doseljavanja dominira sklapanje braka ili izvanbračne zajednice (u 22 ili 64,7% slučajeva) te nezbrinutost i samoća (u 9 ili 26,5% slučajeva). Simptomatično je da se posao kao razlog doseljavanja javlja u samo jednom slučaju.

Prevlađujuće mjesto iz kojeg se doseljavanje vrši jesu ostala naselja u zemlji izvan SR Hrvatske (za 19 ili 55,9%) od ukupno 35 doseljenih. Doseljavanja unutar iste općine bilo je u 15 (ili 44,1%) slučajeva, dok doseljavanja iz inozemstva uopće nema.

Tablica 6

Socioprofesionalna obilježja doseljenih članova

Obilježja doseljenih	Prvi		Drugi		Treći		Sveukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Osnovna djelatnost u vrijeme doseljenja								
Aktivni nepoljoprivrednik	1	3,8	1	14,2	—	—	2	5,9
Aktivni poljoprivrednik	—	—	—	—	—	—	—	—
Domaćica	19	73,2	5	71,4	1	100,0	25	73,6
Bez zanimanja	3	11,5	—	—	—	—	3	8,8
Sakupljač ljekovitog bilja	—	—	—	—	—	—	—	—
željeza, krpa i sl.	—	—	—	—	—	—	—	—
Umirovljenik	1	3,8	—	—	—	—	1	2,9
Dijete	2	7,7	1	14,3	—	—	3	8,8
Ukupno	26	100,0	7	100,0	1	100,0	34	100,0

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Socioprofesionalno obilježje doseljenih (mjereno osnovnom djelatnosti u vrijeme doseljenja) pruža već poznatu sliku: doseljavaju se domaćice, oni bez zanimanja i djeca (ukupno 31 ili 91,2% doseljenih); znači, uzdržavane osobe.

Tablica 7

Srodstvo doseljenih članova s kućedomaćinom

Srodstvo s kućedomaćinom	Prvi		Drugi		Treći		Sveukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bračni partner kućedomaćina	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Kći	—	—	1	14,3	—	—	1	2,9
Sin	—	—	1	14,3	—	—	1	2,9
Unuka	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Unuk	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Snaha — bračna	10	37,1	4	57,1	1	100,0	15	42,8
Snaha — nebračna	6	22,2	—	—	—	—	6	17,0
Majka	2	7,4	—	—	—	—	2	5,6
Sestra	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Brat	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Punica	1	3,7	1	14,3	—	—	2	5,6
Zet bračni	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Tetka	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Tast	1	3,7	—	—	—	—	1	2,9
Ukupno	27	100,0	7	100,0	1	100,0	35	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Srodnička struktura doseljenih u odnosu na kućedomaćina potvrđuje da je riječ ponajprije o bračnoj pokretljivosti. Ovdje se pak radi o dva i pol puta učestalijoj bračnoj pokretljivosti u odnosu na izvanbračnu, što je značajan podatak koji pobija raširenu predrasudu o dominaciji izvanbračnih zajednica u Roma. No, među doseljenima ima i ostalih nezbrinutih srodnika starije generacije – majka (2), punica (2), tetka (1), tast (1) itd.

5. međugeneracijski odnosi – komuniciranje i ispomaganje

Napuštanje domaćinstava od strane odraslih potomaka ne znači i nužno prekidanje veza između roditelja i djece. Većina istraživanja o životu roditeljskog para od trenutka kada ih napusti prvo dijete pa dok ne ostanu sami pokazuje da se, i poslije napuštanja roditeljskog doma, veze između roditelja i djece nastavljaju.

Međugeneracijski odnosi i mreža obiteljsko/porodičnih odnosa između odseljenih odraslih potomaka (koji čine 91,4% odseljenih iz domaćinstva) i njihovih roditelja i drugih srodnika koji su ostali u domaćinstvu, u ovom su istraživanju analizirani kroz održavanje veze s odseljenim članovima i kroz međusobno pomaganje.

5.1. održavanje veze s odseljenim članovima

Od ukupno 76 domaćinstava Roma koji imaju odseljene potomke, njih 70 (ili 93,3%) **održava veze** s odseljenima, dok ih samo 5 (ili 6,7% koji su odgovorili na to pitanje) ne održava veze. To daje »pokrivenost«
odr-

Tablica 8

Održavanje veze s odseljenim članovima, prema broju odseljenih

Održavanje veze s odseljenim članovima domaćinstva	Prvi		Drugi		Treći		Četvrti		Peti		Šesti		Sedmi		Sveukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Održavanje veze																
Ne održava	5	6,7	8	14,3	5	15,2	2	9,5	2	16,7	1	14,3	1	25,0	20	9,8
Održavaju	70	93,3	48	85,7	28	84,8	19	90,5	10	83,3	6	85,7	3	75,0	184	90,2
Ukupno	75	100,0	56	100,0	33	100,0	21	100,0	12	100,0	7	100,0	4	100,0	204*	100,0
Učestalost održavanja veze																
Dnevno	26	37,1	19	39,6	6	21,4	5	26,3	3	30,0	2	33,2	1	33,3	62	33,7
Tjedno	13	25,7	10	20,2	4	14,3	3	15,9	2	20,0	1	16,7	—	—	38	20,7
Mjesečno	12	17,1	7	14,6	9	32,1	2	10,5	1	10,0	—	—	1	33,3	32	17,4
Više puta godišnje	8	11,4	9	18,8	5	17,9	5	26,3	2	20,0	1	16,7	1	33,3	31	16,8
Jednput godišnje	2	2,9	2	4,2	1	3,6	2	10,5	1	10,0	1	16,7	—	—	9	4,9
Rjeđe	4	5,7	1	2,1	3	10,7	2	10,5	1	10,0	1	16,7	—	—	12	6,5
Ukupno	70	100,0	48	100,0	28	100,0	19	100,0	10	100,0	6	100,0	3	100,0	184	100,0
Nacin održavanja veze																
Posjete	62	88,6	41	85,4	21	75,0	14	73,7	7	70,0	4	66,6	3	100,0	152	82,6
Pisma	4	5,7	1	2,1	—	—	—	—	—	—	1	16,7	—	—	6	3,3
Oboje	4	5,7	6	22,5	7	25,0	5	26,3	3	30,0	1	16,7	—	—	26	14,1
Ukupno	70	100,0	48	100,0	28	100,0	19	100,0	10	100,0	6	100,0	3	100,0	184	100,0

*) Napomena: Razliku do 209 ukupno odseljenih osoba čini kategoriju »bez odgovora«.

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

žavanjem veza sa ukupno odseljenim brojem članova domaćinstava u postotku od 88,0% (uzme li se u obzir podatak o 209 odseljenih članova, a dobiveni odgovori za njih 204).

Podaci o učestalosti održavanja veze pokazuju da se kontakti održavaju s više od polovinom odseljenih (njih 100 od 184), i to su dnevni (33,7%) i tjedni kontakti (daljnjih 20,7%). To je unekoliko i razumljivo s obzirom na blizinu stanovanja odseljenih. Potom slijede mjesečni kontakti i oni od više puta godišnje, dok su rjeđi uistinu iznimka.

Način održavanja veze podudaran je, s jedne strane, blizini stanovanja, a s druge tradicijskom ponašanju Roma s obzirom na pisanje: izrazito dominiraju posjeti i viđenja, a dopisivanje postoji samo u šest slučajeva odseljenih, dok su oba načina (i posjeti i pisma) nešto češća (u 26 odseljenih).

Tako rijetkim kontaktima putem dopisivanja možda je uzrok nedovoljna pismenost Roma, posebice kada se uzmu u obzir nalazi o njihovu poznavanju pismenog romskog jezika, a očekivati je da će se pisana komunikacija tako intimne prirode kao što je ona u odnosima između odseljenih potomaka i roditelja voditi na njihovu pismu. No ta se pojava može tumačiti i kao posljedica opće nesklonosti ili nemogućnosti za takav oblik komuniciranja, posebice u roditeljske generacije.

Iz provedene analize međugeneracijskog kontaktiranja između odseljenih potomaka i roditelja može se zaključiti da ispitani Romi intenzivno održavaju veze i pošto prestanu živjeti »pod istim krovom«.

5.2. srodničko ispomaganje

Značaj odnosa roditelj-dijete ne prestaje odlaskom odraslog potomka iz roditeljskog doma, već se nastavlja i traje tijekom cijela njihova života. Danas je sve rašireniji obrazac, uslijed predominacije neolokalne rezidencije, da mladi bračni par očekuje pomoć od roditelja ponajviše pri čuvanju djece, dok roditelji u pravilu ne očekuju neku značajniju pomoć od djece.⁹⁾ I jedni i drugi žele živjeti zasebno, ali u blizini, uz mogućnost međusobnog kontaktiranja i posjećivanja, a ukoliko se ispomažu, onda je pomoć recipročna. Ovakav model međugeneracijskih odnosa nije uvijek jednoznačan nego varira ovisno ne samo o socioekonomskim obilježjima roditeljskoga i mladog domaćinstva, nego i o njihovoj rezidenciji, ruralnoj nasuprot urbanoj, i o fazama životnog ciklusa i jednih i drugih.¹⁰⁾

Znansveni nalazi o postojanju ili nepostojanju ispomaganja roditelja i odseljene djece te o oblicima pružanja pomoći posebno su značajni za utvrđivanje stupnja obiteljsko-srodničke solidarnosti i međugeneracijskih odnosa u romskim obiteljima i to iz dva razloga. S jedne strane, s obzirom na činjenicu visokog vrednovanja djece u romskim brakovima i obiteljima, očekivati je održavanje međugeneracijskog kontinuiteta i u takvom obliku odnosa između roditelja i djece. To više što po odseljenju

9) Usp. Margaret Blenker: »The normal dependencies of aging«, u: R. Kalish (Ed.): **The Dependencies of Old People**, Ann Arbor, The Institute of Gerontology, 1969; Lillian E. Troll: »The family of later life: a decade review«, **The Family Coordinator**, USA, 21/1972, No. 1 (specijalni tematski broj).

10) Za neke od nalaza ruralnosocioloških istraživanja u nas usp. Nada Smolić-Krković; Dušan Milinković; Alojz Visinski: **Socijalna zaštićenost i potrebe starih ljudi u seoskim područjima SR Hrvatske (1968—1971)**, Zagreb, Republički zavod za socijalni rad SRH, 1971; isto u: **Sociologiji sela**, Zagreb, 10/1972, br. 37/38, str. 37—49; Miroslav Živković: »Veze starih roditelja i njihove djece«, **Gerontološki zbornik 1974**, Beograd, Gerontološko društvo Srbije, 1975, str. 9—21; Edhem Dilić; Ruža Dilić: »Porodični život ostarelih poljoprivrednika«, u: **Selo i stari seljaci. Istraživanja u opštini Šid**, Novi Sad, Ekonomski institut, 1973. str. 169—196.

potomci ostaju živjeti u neposrednoj blizini roditelja i ostalih članova obitelji. No s druge pak strane, zbog općenito niskoga životnog standarda, posebice materijalnog, romskih obitelji i domaćinstava, teško je očekivati ispomaganje u novcu i novčanim ekvivalentima. Doduše, kako bi mladi par trebao ipak živjeti bolje od roditelja – na što upućuju i odgovori samih ispitanika o usporedbi njihova načina života i života njihovih roditelja, kao i o usporedbi njihove osobne životne situacije danas u odnosu na onu od prije desetak godina – moglo bi se očekivati i suprotno.

Ispitanicima su postavljena tri pitanja o **srodničkom ispomaganju**: ispomazu li oni svoje odseljene članove obitelji, i u čemu, ili oni njih i u čemu, te jesu li zadovoljni pomoći koju primaju.

Tablica 9

Uzajamno ispomaganje ispitanika i odseljenih članova

Obilježja srodničkog ispomaganja	Prvi	Drugi	Treći	Četvrti	Peti	Sveukupno N	%
Pomoć roditelja djeci*)							
U novcu	6	3	1	1	—	11	45,8
U hrani	5	4	1	—	—	10	41,6
U odjeći i obući	—	—	1	—	—	1	4,2
U radu	—	—	1	1	—	2	8,4
Ukupno	11	7	4	2	—	24	100,0
Pomoć djece roditeljima*)							
U novcu	13	9	8	5	2	37	58,7
U hrani	10	8	1	2	1	22	34,9
U odjeći i obući	1	1	—	—	—	2	3,2
U radu	1	—	1	—	—	2	3,2
Ukupno	25	19	9	7	3	63	100,0
Zadovoljstvo roditelja dobivenom pomoći							
Nezadovoljan je	2	2	1	1	—	6	10,9
I je i nije zadovoljan	5	3	1	1	1	11	20,0
Zadovoljan je	16	11	6	4	1	33	69,1
Ukupno	23	16	8	6	2	55	100,0

*) Napomena: Predviđen je i modalitet pomoći u nabavci ogrijeva, no nije zabilježen nijedan slučaj.

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SR Hrvatske.

Nalazi pokazuju da je unatoč intenzivnom kontaktiranju s odseljenim članovima domaćinstva, međusobno ispomaganje tek izuzetno. Zbog izrazito niskih frekvencija dobivenih odgovorima može se zaključiti da je ovaj oblik obiteljsko-srodničke solidarnosti i uzajamnosti u Roma obuhvaćenih ovim istraživanjem utvrđen kao marginalan. Ukoliko se pak javlja, tada je ispomaganje s prvoodseljenima i drugoodseljenim članovima domaćinstva daleko češće negoli s ostalima, s tim da se nakon petoodseljenog taj vid srodničke i međugeneracijske komunikacije gubi u potpunosti.

Nadalje, djeca pružaju pomoć roditeljima gotovo tri puta češće (u 63 slučajima) negoli roditelji djeci (u 24 slučajima). U oba »pravca« ispomoci najzastupljenija je novčana pomoć, potom pomoć u hrani, dok je pomoć

u odjeći i obući minimalna, a radno ispomaganje javlja se tek u dva slučaja u svakome od pravaca ispomaganja. No unatoč takvu stanju, roditelji su u pravilu zadovoljni dobivenom pomoći: od ukupno 63 roditelja i drugih članova domaćinstava koji dobivaju pomoć od odseljenih, 55 (ili 87,3%) progovorilo je o svojem zadovoljstvu ili nezadovoljstvu: 38 (ili 69,1%) ih je zadovoljno, 11 (ili 20,0%) i jest i nije, dok ih je samo 6 (ili 10,9%) nezadovoljno.

6. zaključno

Valja istaći da su podaci dobiveni ovim istraživanjem teško usporedivi s podacima iz drugih, općenitijih istraživanja, jer je ovdje riječ o specifičnoj istraživanoj populaciji. S jedne se strane, mladi Romi odseljavaju iz roditeljskog domaćinstva u mlađoj dobi negoli ostale kategorije populacija. To istovremeno znači da su roditelji, kada ih napušta prvi potomak, još i sami mladi, a uz to ostaju živjeti sa još nekoliko također mlade djece.

Istovremeno valja voditi računa o izrazito nepovoljnom imovinskom i stambenom položaju romskih domaćinstava. Stoga nalazi o postojanju dvosmjernog međugeneracijskog ispomaganja, uz ipak izrazitije ispomaganje roditelja od odseljene djece upućuju na efemernost ove pojave prije negoli na njezinu značajnost – barem kada je u pitanju uzorak domaćinstava Roma ovoga istraživanja.

Romany Spatial Stabilization and Domestication

Summary

On the basis of a questionnaire answered in 231 households in the SR Croatia, the author analyzes the break with a nomadic way of life and the spatial stabilization and domestication of Romanies.

The research results show that the Romanies included in the questionnaire were spatially stabilized (this is to a certain extent the result of research methodology), and over half the households were natives in their place of residence. Most of the households are formed by the young couple separating from the parent household, with a high level of matrilocal residence. Single-family two-generation households are dominant, followed by three-generation two-family households.

Over three quarters of the respondents intend to remain in their present place of residence. The ones who wish to move would do so together with their whole families. From the time when the households were formed until the time when the questionnaire was carried out, household members moved out of only one third of the households, and they moved into only somewhat more than one tenth of the households. In both cases the primary reason was marriage, and then followed economic reasons. Almost all the households whose descendents have moved away visit each other often. Mutual help is an exception, and when it does occur it is more often the children who help their parents (in money and in food) than parents their offspring who have moved away.

Просторная стабилизация и одомашнивание цыганского населения

Резюме

На основе анкеты проведенной в 231 домашних хозяйствах цыганского населения в СР Хорватии, автором обследованы причины прекращения кочевого образа жизни, просторная стабилизация и одомашнивание цыганского населения.

Результаты исследования показали, что опрошенные цыгане просторно стабилизированы (что отчасти является следствием самой методологии исследования), а больше 1/2 домашних хозяйств являются коренными. Чаще всего выделена молодая пара из родительского хозяйства при чем преобладала матрилокальная резиденция. Доминируют односемейные двухпотомственные домашние хозяйства, двухсемейные а затем следуют трехпотомственные. Больше 1/4 опрошенных цыган стремятся остаться в своем месте проживания. Цыгане, планирующие перейти на другое местожительство, предусматривают переселение всей семьи. С момента одомашнивания цыганского населения до проведения настоящего исследования, переселение населения обнаружено в 1/3 домашних хозяйств а приток населения лишь только в 1/10 домашних хозяйств. В обоих случаях, причиной является желание вступить в брак, а только затем следуют экономические мотивы. Почти во всех домашних хозяйствах, в которых отмечен отлив потомков, поддерживается всязь с потомками которые часто посещают своих родственников. Взаимопомощь обнаружена в исключительных случаях, при чем дети оказывают помощь родителям (в деньгах и пищевых продуктах) чаще чем родители помогают своих, покинувших домашнее хозяйство, потомков.